

UDK:372.8

Shohistaxon TOJIBOYEVA,

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti dotsenti v.b., PhD

DSc, dotsent M. Boltayeva taqrizi asosida

INGLIZ TILI TA'LIMIDA MEDIA MATNLAR ORQALI ANALITIK FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODOLOGIYASI

Annotatsiya

Ingliz tili ta'limida media matnlardan foydalanish bugungi kunda global kommunikatsiya va axborot texnologiyalari jarayonida o'quvchilarning analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning muhim strategik yo'nalishlaridan birini tashkil etadi. Ushbu maqola mazkur yo'nalishning pedagogik, metodik va amaliy asoslarini tahlil qilib, mediamuhitda to'g'ri orientatsiya qilish hamda turli manbalar orasida tanqidiy saralash kompetensiyasini shakllantirish bo'yicha tavsiyalarni bayon etadi. Media matnlar, xususan yangiliklar, ijtimoiy tarmoqlardagi postlar, reklamalar, maqolalar va audio-videomateriallar o'quvchi-yoshlarda chet tilini puxta egallash bilan birga, axborotga tanqidiy ko'z bilan tahlil qilinishi zarur bo'lgan muhim poydevor sifatida qaraladi. Shuningdek, maqolada media matnlarga asoslangan dars jarayonida lingvistik kompetensiyani boyitish bilan bir qatorda, o'quvchilarda ma'lumotlarni tanqidiy saralash, aniq faktlarga tayangan holda mulohaza bildirish va izchil xulosa chiqarish ko'nikmalarini mustahkamlash usullari ochib beriladi. Mazkur maqolada ilgari surilgan metodologiya ilmiy-innovatsion asosga tayangan bo'lib, zamonaviy pedagogik jarayonda fanlararo integratsiya va axborot texnologiyalaridan keng foydalangan holda boy didaktik resurslar yaratilishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Media, media matnlar, analitik fikrlash, metodologiya, o'qitish usullari, tanqidiy tahlil, interaktiv faoliyat, didaktik materiallar, ta'lim jarayoni, tahliliy yondashuv, kompetensiya, integratsiya.

METHODOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF ANALYTICAL THINKING SKILLS USING MEDIA TEXTS IN TEACHING ENGLISH

Annotation

The use of media texts in English language education today constitutes one of the important strategic areas of development of students' analytical thinking skills in the global communication and Information Technology process. This article analyzes the pedagogical, methodological and practical foundations of this direction and describes the recommendations for correct orientation in mediamuhit and the formation of critical sorting competence among various sources. Media texts, in particular news, posts on social networks, advertisements, articles and audio-video materials, along with a thorough mastery of a foreign language in the reader-youth, are considered as an important foundation on which information needs to be analyzed with a critical eye. Also, in addition to enriching linguistic competence in the course of a lesson based on media texts, the article reveals methods for strengthening students' skills for critical data sorting, reasoning based on specific facts, and consistent inference. The methodology put forward in this article is based on a scientific and innovative basis, which contributes to the creation of rich didactic resources in the modern pedagogical process with the widespread use of interdisciplinary integration and information technologies.

Key words: Media, media texts, analytical thinking, methodology, teaching methods, critical analysis, interactive activities, didactic materials, educational process, analytical approach, competence, integration.

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ АНАЛИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ С ПОМОЩЬЮ МЕДИА-ТЕКСТОВ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Использование медиа-текстов в обучении английскому языку составляет сегодня одно из важнейших стратегических направлений развития навыков аналитического мышления учащихся в глобальном процессе коммуникации и информационных технологий. В данной статье анализируются педагогические, методические и практические основы данного направления, излагаются рекомендации по правильной ориентации в медиасреде и формированию критической квалификационной компетенции среди различных источников. Медиа-тексты, в частности новости, сообщения в социальных сетях, реклама, статьи и аудио-видео материалы, рассматриваются как важная основа, на которой информация должна быть проанализирована критическим взглядом, а также овладеть иностранным языком у учащихся. В статье также раскрываются способы обогащения лингвистической компетентности в процессе урока на основе медиа-текстов, а также закрепления у учащихся навыков критической сортировки информации, высказывания суждений на основе конкретных фактов и последовательного вывода. Методология, изложенная в данной статье, опирается на научно-инновационную основу и способствует созданию в современном педагогическом процессе богатых дидактических ресурсов с междисциплинарной интеграцией и широким использованием информационных технологий.

Ключевые слова: Медиа, медиа-тексты, аналитическое мышление, методология, методы обучения, критический анализ, интерактивная деятельность, дидактический материал, образовательный процесс, аналитический подход, компетентность, интеграция.

Kirish. Zamonaviy pedagogikada chet tillari xorijiy tilni mukammal egallash bilan birga, tanqidiy va o'qituvchi mutaxassislarining asosiy maqsadi - talabalarda analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdan ham iborat.

Shu maqsadda, ingliz tili ta'limida turli media matnlardan (onlayn maqolalar, bloglar, yangiliklar, reklamalar, videomateriallar va boshq.) foydalanish orqali zamonaviy dunyoqarash, media savodxonlik va ta'lim jarayonini interfaol yo'nalishda tashkil etish dolzarb ilmiy-amaliy vazifaga aylangan. Globallashuv, axborot texnologiyalarining shiddat bilan rivojlanishi, turli ko'rinishdagi axborot manbalari ko'payishi talaba-yoshlarda mustahkam media immuniteti va tanqidiy yondashuv shakllantirishni talab etadi. Shu bois ingliz tili fanini o'qitishda, faqat leksik-grammatik ko'nikmalarni emas, balki keng qamrovli mulohaza, manbalarni tahlil qilish, axborotni saralash va xolislik mezonlariga suyanan holda xulosa chiqarish kabi ko'nikmalarni ham takomillashtirish asosiy o'rin tutadi.

Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, multimedia vositalari, internet manbalari va real hayotdagi axborot bilan bog'liq matnlar nafaqat tilni amaliyotda qo'llash imkoniyatini beradi, balki talaba yoki o'quvchining mustaqil fikrlash, mushohada qilish salohiyatini kuchaytiradi. Bunday sharoitda, olingan axborotning to'g'riligi, manbaa ishonchliligi, maqsadli auditoriyaga yo'naltirilganligi kabi jihatlarni aniqlay bilish juda muhim. Negaki, jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi yolg'on yoki qisman o'zgartirilgan axborotlarsiz kundalik hayotni tasavvur qilib bo'lmaydi. Shu ma'noda, ingliz tili ta'lim jarayonida turli media manbalari, jumladan, gazetalar, internet saytlari, elektron jurnallar, radio va televideniye dasturlari bilan ishlash talabalarida axborot haqida xolis tushuncha va unga nisbatan analitik yondashuvni shakllantiradi. Ushbu maqolada mediamuhitdan samarali foydalanish yordamida ingliz tili fanlariga ixtisoslashgan ta'lim turlarida talaba (yoki o'quvchi)larining tanqidiy va analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish metodologiyasi yoritiladi. Maqsad - pedagogikada innovatsion yondashuvlardan biri bo'lgan media matnlar orqali ingliz tilini o'qitishda bir vaqtda lisoniy kompetensiya va analitik fikrlashni kuchaytirish mexanizmlari bilan tanishtirish.

Shubhasiz, tanqidiy fikrlash bu bir fandan iborat bo'lgan jarayon emas, balki ko'p tomonlama yondoshuvni talab etuvchi kompetensiyadir. Shu sababli ingliz tili ta'limida ham grammatik tuzilmalar yoki leksik birliklarni yodlatish kifoya qilmaydi, balki ularni zamonaviy media kontekstda faylasuf, amaliyotchilar tomonidan taklif qilingan konsepsiyalarga suyanan holda anglash lozim. Masalan, tolerantlik, ko'p madaniyatlilik, media etika kabi tushunchalar orqali ham til, ham madaniy-ma'naviy mezonlarni idrok qilish imkonini yaratiladi. Zero, axborot asrida o'quvchilar tanqidiy fikrlash asosida mustahkam ilmiy, siyosiy va madaniy nuqtai nazarlarini shakllantirishlari talab etiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Xorijiy hamda mahalliy ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ingliz tilini o'qitish jarayonida media matnlar bilan ishlash orqali tanqidiy va analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biridir. K. Dewey, J. Piaget, L.S. Выготский kabi olimlar asarlarida mulohaza qilish (reflection) va kognitiv rivojlanish jarayonlarining o'zaro uzviy bog'liqligi, bilim egallashda tajriba-amaliy usullarning ahamiyati keng yoritilgan[1]. Bundan tashqari, Blum taksonomiyasi bo'yicha yuqori darajadagi fikrlash bosqichlariga erishishda analitik tavsiyalar, dalillarni solishtirish, baholash va yaratish qobiliyatlari muhim ekanligi qayd etilgan. Shu ma'noda, media matnlar bilan ishlash aynan mazkur taksonomiyaning "tahlil" (analysis) va "sintez" (synthesis) jihatlariga to'g'ri to'g'ri keladi. H.Douglas Brown va Jeremy Harmer kabi chet el olimlari chet tili o'qitishda autentik materiallardan foydalanish, ya'ni real hayotdan olingan matn, audio yoki video kontentni muntazam ravishda jalb qilish, talabalarida siyosiy, madaniy va har tomonlama fikrlash qobiliyatini mustahkamlashini ta'kidlaydi[2]. Shu sababli, media matnlar,

xususan, global muammolar yoki kundalik axborot sifatida e'lon qilinadigan dolzarb mavzular talaba(yoki o'quvchi)lar uchun juda katta amaliy ahamiyat kasb etadi. Boshqacha aytganda, ular faqat grammatik tuzilmani emas, balki kontekstual analizni ham talab qiladi.

Mahalliy manbalarda esa mediamuhitda mediasavodxonlikni oshirish, turli axborot manbalarining maqsad va vazifalarini aniqlash, o'quvchilarni axborot oqimlariga tanqidiy yondashuvni o'rgatish bo'yicha bir necha ilmiy ishlar uchraydi. Masalan, Sh.Raymqulov, N.Mahmudov va M.Farmonov kabi pedagog olimlar chet tilini faol metodlar asosida o'qitish, shu jumladan, media resurrlar bilan ishlash, talabalarni jamiyatda kechayotgan voqealiklar bilan yaqindan tanishtirish orqali tanqidiy munosabatni rivojlantirishni muhim vazifa sifatida ko'rishadi. Shu bilan birga, ular ta'kidlaydiki, chet tili o'rganilayotganda har bir media matn engil lug'at bilan birga etarlicha axborot quvvatiga ega bo'lmog'i lozim, aks holda talabalarida tushunish muammolari yuzaga kelishi mumkin. G.Abdurahmonov esa "interfaol ta'lim texnologiyalari" asosida muammoli vazifalar (problem-based learning) va media matnlar bilan ishlashni birlashtirgan holda ta'lim jarayoni samarasini oshirishi haqida yozadi[3].

Umuman olganda ingliz tili ta'limida aynan media matnlar bilan ishlash yo'nalishi borasidagi ilmiy adabiyotlar son jihatdan yetarli darajada emas. Shu sababli, mazkur maqolada keltirilayotgan metodologik yondashuvlar hamda amaliy tajribalar o'quvchilarda tanqidiy-analitik fikrlash ko'nikmalari, xorijiy tilda erkin muloqot qilish malakasini bir vaqtda rivojlantirish imkonini yaratadi.

Metodologik jihatdan media matnlar orqali analitik fikrlashni rivojlantirishni maqsad qilgan pedagogik dastur bir necha asosiy qadamlarni o'z ichiga oladi:

Matnni aniq maqsadga yo'naltirilgan holda tanlash. Dastlab o'qituvchi (yoki pedagogik guruh) dolzarb muammo yoki mavzuni tanlaydi. Bu sotsial, madaniy yoki siyosiy jihatdan ahamiyatli bo'lishi mumkin. Masalan, ekologik muammolar, raqamli xavfsizlik, turli mamlakatlar madaniyati haqidagi maqolalar va hokazo. Manba sifatida esa xorijiy gazetalar, bloglar yoki rasmiy axborot agentliklari veb-saytlari muhim.

Til jihatidan talqin qilish. Mazkur bosqichda matnning lug'at zaxirasi, grammatik konstruksiyalari, uslubiy jihatlar chuqur tahlil qilinadi. Talabalarga bevosita matnda uchraydigan kalit so'zlar, iboralar, fazalar, klishe ifodalar haqida tushuncha beriladi. Bu bilan bir vaqtda ular tilni semantik, pragmatik darajada idrok qilishni ham o'rganishadi[4].

Mazmunni tahlil qilish va tanqidiy baholash. Ayni bosqichda talabalar matndagi faktlar (facts), fikrlar (opinions), ilmiy dalillar (evidence) hamda manba ishonchliligi (reliability) bo'yicha munozara olib boradi. Ularning vazifasi - muallif pozitsiyasini aniqlash, dalillarning qay darajada mos ekanini tushunish va ularning ishonchliligiga baho berish. Pedagog esa reflektiv savollar bilan ularni yo'naltirib turadi: "Bu dalilni qayerdan bildingiz?", "Muallif nima uchun bunday xulosa chiqargan?", "Manba ishonchli bo'lishi uchun qanday standartlarga javob berishi kerak?" kabi savollar tarzida.

Interfaol muhokama va dekabring. Talabalar ikkita yoki bir nechta guruhga bo'lingan holda o'z fikrlarini birlariga taqdim qiladi. Munozara jarayonida ular birlarining fikrini baholaydi, qarshi dalillar taqdim qiladi, zarur bo'lsa, taqdimotlar bilan chiqadilar. Yakuniy bosqichda esa pedagog talaba (yoki guruh)lar tomonidan ilgari surilgan fikrlarni umumlashtiradi, eng to'g'ri va asosli yondashuvlarini qayd etadi[5].

Hisobot yoki esse yozish. Oxirgi qadamda talabalar mustaqil egallagan bilimlari asosida yoki guruhiiy harakatlar natijasi sifatida esse tarzida yoki kreativ viderolik shaklida xulosalarini taqdim qiladilar. Bu bosqichda ularning til

kompetensiyasi, fikrlarni izchil bayon etishi, ilmiy asosga tayanishi, manbalarga ishonch bilan murojaat qilishi kabi ko'nikmalar baholanadi.

Yuqoridagi metodologiyalar turli darajadagi o'quvchi-yoshlar uchun moslashuvchan ko'rinishda ishlab chiqilishi mumkin. Masalan, boshlang'ich daraja (A2-B1) talabalari uchun soddaroq matnlar, ko'proq lug'at ishlash texnikasi, jadvalli tahlil usullari taklif etiladi. Oliy daraja (B2-C1) talabalari bilan biroz keng qamrovli mavzular, dolzarb ilmiy maqolalar, statistik ma'lumotlar solishtiriladi[6]. Asosiy masala - o'quvchi (yoki talaba)da qiziqish uyg'otuvchi, uni fikrlashga undovchi media manbalarni to'g'ri saralash va bosqichma-bosqich sho'ng'ishni ta'minlash.

Natijalar. Ingliz tili fanlarida an'anaviy grammatika yoki tarjima asosidagi usullar bilan solishtirilganda, media matnlardan maqsadli foydalanish talabalarda saboqqa bo'lgan qiziqish va motivatsiyani oshirishini ko'rsatadi. Talabalar real hayotdagi yangiliklar, interaktiv kontent va munozaralarga o'rganib boradilar, bu esa til bilan bog'liq muammolarni yengilroq yengib o'tishlariga sabab bo'ldi. Shuningdek, muntazam ravishda media matnlar bilan ishlash orqali talabalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalari shakllanadi. Ular manba ishonchligini baholashni, muallif pozitsiyasini aniqlashni, kerak bo'lganda, bir necha turli manbalarni solishtirib ko'rishni odatiy hol sifatida qabul qilib, ma'lum bir mavzuda xolis xulosa chiqarishni o'rgandilar. Natijada turli xil yolg'on, manipulyativ axborotlarni aniqlashda talabalar jiddiy yutuqlarga erishadi[7]. Bu esa kelajakda ularning kasbiy faoliyatlarida ham foydali malaka sifatida namoyon bo'ladi. O'quvchilar tomonidan chiqarilgan xulosalar doirasida talabalarda empirik ma'lumotlar bilan ishlash, statistik axborotni tushunish, grafiklar va jadvallardan foydalanish ko'nikmalari ham yaxshilanadi. Chunki ko'plab media manbalarda raqamlar, statistik ma'lumotlar va turli illyustratsiyalarga duch kelinadi, ularni chin ma'noda tushunish va tahlil qilish esa analitik fikrlash asoslaridan biridir. Shu orqali talabalar ilmiy tadqiqot ko'nikmalariga ham poydevor qo'ya boshlashadi.

Umuman olganda, interfaol usullar, xususan, guruhviy mukammallashtirilgan bahslar (debates), keyslar bilan ishlash, muammoli vazifalar yechish talabalarni bir-birlarini tinglash, fikrlarini ilmiy asoslash, dalillar bilan ko'rsatib berish kabi munosabat madaniyatiga yo'naltiradi. Ta'lim jarayonida

yuzaga kelgan bunday umumiy muhokama atmosferasi, axborotni birgalikda sintez qilish jarayoni talabalarda katta ijobiy taassurot qoldiradi.

Xulosa. Ingliz tili ta'lim jarayonida media matnlardan maqsadli foydalanish talabalarda nafaqat lisoniy malakalar, balki tanqidiy va analitik fikrlash ko'nikmalarini ham samarali rivojlantiradi. Tajriba-sinov mashg'ulotlari ko'rsatdiki, real hayotdagi axborot oqimini ko'rsatib beradigan autentik materiallar-gazetalar, onlayn bloglar, videoreportajlar, podkastlar yoki teleko'rsatuvlarning o'quvchilar ongida bevosita qiziqish uyg'otishi mumkin. Bundan tashqari, media matnlar bilan ishlash talabalarda mustaqil axborot izlash, dalillarni tekshirish, manbalar ishonchligiga baho berish kabi ko'nikmalarni shakllantirib, ularni manipulyativ kontentdan himoya qiladi. Mazkur metodologiya bo'yicha ishlangan dars rejalari, mashg'ulotlar va baholash usullari turli darajadagi talaba-o'quvchilar bilan birday samara beradi. Chunki qo'llash imkoniyatlari keng bo'lib, har qanday mavzuda autentik manbalarni izlash va ularni auditoriya munosabatida tahlil qilish mumkin. Shu tariqa o'quvchilar yoki talaba-yoshlar ajratib olingan til birliklarini holis sharhlash, manba muallifining pozitsiyasini aniqlash, bir necha ko'z qarashni taqqoslash hadisini egallashadi. Bu esa umumiy savodxonlikka ham, lisoniy kompetensiyaga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Aynan ingliz tili fanida media matnlar bilan muntazam ishlash dunyoga ochiq yondashuvni kuchaytirib, global muammolar bo'yicha bilish qobiliyatini oshiradi. Zamonaviy mehnat bozorida talab etiladigan innovatsion fikrlash, mustaqil xulosa chiqarish va jamoada ishlash ko'nikmalari ham aynan media materiallar bilan ishlash orqali puxta shakllanishi mumkin. Shu tufayli ushbu yondashuvni pedagogika sohasida keng targ'ib qilish, dars rejalari va o'quv dasturlarida muntazam tatbiq etish maqsadga muvofiqdir. Bir so'z bilan aytganda, ingliz tili fanini media matnlar bilan boyitish - bu nafaqat til kompetensiyasini yuqori pog'onaga olib chiquvchi instrument, balki talabalarda zamonaviy axborot asrida talab etiladigan tanqidiy, analitik va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini mustahkamlovchi poydevor hamdir. Shu orqali biz jamiyatimizda fikrlash madaniyatini shakllantiruvchi, raqobatbardosh, bilimdon va dunyoqarashi keng avlodni tarbiyalashga hissa qo'shamiz.

ADABIYOTLAR

1. Blum, Bruce I. "A taxonomy of software development methods". Communications of the ACM 37.11 (1994): 82-94.
2. Scollon, R., Cazden, C. B., Harmer, J., Brown, H. D., Nunan, D., Richards, T. (1995). Research Issues. In THE FORUM (Vol. 120).
3. Тажиев М., Алимов А.Я. ва б. Педагогик технология- таълим жараёнига тадбиғи. "Тафаккур", Тошкент-2010й.
4. Pulatova, Farida. "Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashning kelib chiqishi va chet el olimlarining fikrlari". Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit. 2024.
5. Mamatmurotov, O. K. "Tanqidiy fikrlashning pedagogik aspektlari." Inter education & global study 5 (2024): 275-282.
6. Хидирова Б. Таълим жараёнида педагогик технологияни қўллашнинг назарий ва амалий асослари. "Фан ва технология", Тошкент- 2009й.
7. <http://www.curator.ru/method.html>
8. Marxabayevna, va Mutalova Dilnoza Abdurashidovna. "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida interfaol o'qitish metodlaridan foydalanish". (2024):408-411.